

تحلیل محتوا

آموزش‌پذیری و یادگیری‌پذیری محتوا

اشاره

در سیستم‌های متمرکز آموزشی و پرورشی، برنامه‌ی درسی در بخشی و محتوای آموزشی با تکیه بر آن تدوین و تولید می‌شود. این شیوه محاسن بسیار زیادی دارد، زیرا از تهدید نبود دسترسی به متخصصان برنامه‌ریز در اقصا نقاط کشور می‌کاهد و معلمان می‌توانند با اعتماد بر تخصص برنامه‌ریزان در مرکز تصمیم‌گیری، از محتوای تولید شده در آموزش بهره‌گیری کنند. این قبیل مزیت‌ها در کنار برخی محدودیت‌هایی قرار دارند که برای جبران آن‌ها، استفاده از توانمندی معلمان ناگزیر است. لازم است معلمان به‌عنوان مجریان برنامه‌ی درسی متمرکز به کمک مؤلفه‌های مؤثر در فرایند یاددهی - یادگیری، محدودیت‌های اجرایی محتوا را به تناسب مخاطبان خود جبران کنند.

کلیدواژه‌ها: طراحی آموزشی، یادگیری‌پذیری، روش تدریس

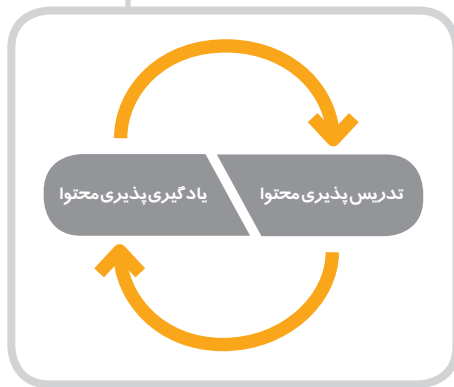
«لیلا سلیقه‌دار»
دکترای برنامه‌ریزی آموزشی

دو جنبه‌ی تحلیل

هدف از فرایند یاددهی - یادگیری این است که دانش‌آموزان و معلم به مثابه‌ی یک جریان یادگیرنده، در کنار یکدیگر از فرصت‌ها و منابع یادگیری بهره‌برند و یادگیرند و گاهی نیز موقعیتشان تغییر کند و یاد بدهند. در این راستا، محتوای آموزشی متأثر از اهداف یادگیری است و پس از استخراج اهداف، لازم است رسایی محتوا برای تأمین کردن یادگیری مورد بررسی قرار گیرد. ممکن است این سؤال برای معلم ایجاد شود که آیا این موضوع در حوزه تخصص مؤلف کتاب درسی نیست؟ در پاسخ باید به این نکته اشاره کرد که در سوی دیگر این مسیر، دانش‌آموزان، موقعیت‌های یاددهی و شیوه‌های آموزش هستند که همگی می‌توانند بر روند کلیات تدوین شده در کتاب درسی اثر بگذارند. به همین دلیل، اهمیت دارد معلم یک سرزمین پهناور طراحی شده است بررسی و تحلیل کند تا میزان تناسب آن‌ها با مخاطب و دانش‌آموزان کلاس درس معین مشخص شود. چنین تحلیلی در دو شاخه قابل انجام است:

کافی نیست!

در بازدید از یک کلاس درس متوجه شدم معلم به تناوب و تکرار دانش‌آموزان را به استفاده از لغت‌نامه دعوت می‌کند و مراجعه به لغت‌نامه از جمله فعالیت‌های روزانه دانش‌آموزان است. در بررسی‌های بیشتر و ضمن گفت‌وگو با دانش‌آموزان دریافتم، بسیاری از واژه‌ها و عبارات کتاب درسی برای معنایی دارند. به همین دلیل، معلم به‌طور مداوم آن‌ها را به کتاب لغت‌نامه ارجاع می‌دهد. گاهی نیز تصویری در کتاب، یا شرحی بر یک مفهوم برای برخی دانش‌آموزان روشن یا کافی نیست. به همین دلیل، لازم است معلم محتوای کتاب درسی را به گونه‌ی دیگری کامل کند و فعالیت‌ها یا محتواهایی را تدارک ببیند تا یادگیری کامل‌تری رخ دهد. برای این منظور، لازم است معلم محتوای یادگیری را تحلیل کند.

شاخه اول: تدریس پذیری محتوا

بررسی تدریس پذیری محتوای آموزشی شامل مراحل زیر است:

۱

کدام روش تدریس

آیا محتوای هر درس، به روشنی روش تدریس آن را تعیین می‌کند؟ در کتاب‌های جدیدالتألیف تلاش شده است چپش محتوا و فعالیت‌ها به گونه‌ای باشد که عمل به مراحل آن، روش تدریس خاصی را شامل شود. برای این منظور، پای‌بندی صرف معلم به کتاب درسی، می‌تواند موجب شود روش تدریس مؤثری ارائه شود. با همه این‌ها، ممکن است روش تدریس برای معلم آشنا نباشد، یا مبهم باشد یا ارائه و اجرای آن سختی‌هایی در پی داشته باشد. بنابراین، معلم در تحلیل محتوا از این زاویه نتیجه می‌گیرد که لازم است روش تدریس دیگری برای درس انتخاب کند و گاهی هم ترتیب و چپش محتوا را در هم آمیزد.

پیش از طراحی آموزشی لازم است معلم محتوای آموزشی را تحلیل و فعالیت‌ها و تغییرات متناسب را طراحی و تدوین کند

۳

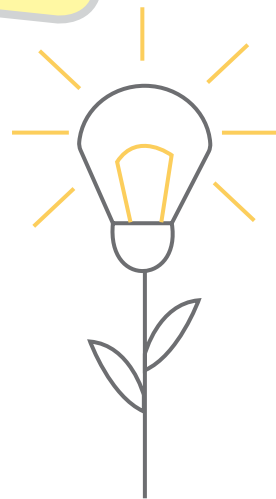
ترتیب ارائه محتوا

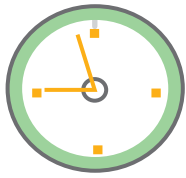
آیا منطق سازمان‌دهی درس، منطق تدریس آن را نیز تجویز می‌کند؟ سازمان‌دهی محتوای آموزشی با یادگیرندگان ارتباط بسیاری دارد و متناسب با آن لازم است معلم در تعیین ترتیب و اولویت ارائه محتوا نظر داشته باشد. اگر محتوای آموزشی ترتیب متناسب و مورد نظر معلم را نداشته باشد، معلم می‌تواند برای انتخاب ترتیب ارائه محتوا دست به ابتکار عمل بزند.

۲

کدام شیوه ارزشیابی

آیا هدف و محتوای هر درس، روش ارزشیابی آن را روشن می‌کند؟ از آنجا که شیوه ارزشیابی با یادگیری دانش‌آموزان رابطه مستقیمی دارد و می‌تواند چراغ راه معلم در مسیر یاددهی - یادگیری باشد، شایسته است معلم شیوه ارزشیابی متناسب با محتوا را شناسایی کند. گاه این شیوه‌ها به نوعی در محتوای آموزشی گنجانده شده‌اند، اما زمانی که محتوا به شیوه ارزشیابی اشاره‌ای ندارد، وظیفه معلم است که شیوه مناسب را برگزیند.

۵

مواد لازم

آیا مواد آموزشی مکمل هر درس مشخص شده و در دسترس هستند؟ بدیهی است پس از این تحلیل، در صورت در دسترس نبودن مواد و ابزار آموزشی مورد نیاز، بازطراحی فعالیت‌های دیگری متناسب با شرایط موجود، بر عهده معلم است.

۴

تناسب تمرین‌ها

آیا نمونه‌ها، تمرین‌ها و فعالیت‌ها با هدف و محتوای درس متناسب هستند؟ در صورتی که میزان تمرین‌ها یا نوع آن‌ها یادگیری دانش‌آموزان را محقق نکنند، مداخله معلم برای طراحی و تولید فعالیت‌های مکمل نیاز است.

قاعده یادگیری

در تحلیل محتوای آموزشی، هدف معلم همواره این است که شرایط یادگیری عمیق‌تر و ماندگارتر را برای دانش‌آموزان فراهم کند. هرچند محتوا در مسیر یاددهی - یادگیری به تنهایی نقش هدایتگری را دارد، اما در واقع معلم است که سکان این جریان را در اختیار دارد و از جمله مسئولیت‌های راهبری او، تشخیص و انتخاب مناسب‌ترین مسیر و گام‌ها در یادگیری است. قاعده اصلی این است که محتوا و شیوه ارائه، با ایجاد انگیزه و جلب ذهنی دانش‌آموزان یاددهی را آغاز کند و بعد به منظور افزایش دانش و توانایی و شکل‌گیری نگرش دانش‌آموز فعالیت‌هایی را در نظر بگیرد. سپس، در ضمن اینکه به کمک شیوه‌های مناسب خودارزیابی و دگرارزیابی مسیر را روشن می‌کند، پیشنهادهایی برای تثبیت، بسط دادن و تعمیق یادگرفته‌ها داشته باشد. تحلیل محتوای یادگیری به معلم نشان می‌دهد در چه جوانبی لازم است در محتوا دخالت و تغییراتی ایجاد کند.

شاخه دوم: یادگیری پذیری محتوا

برای بررسی و تحلیل میزان یادگیری پذیری محتوا معلم می‌تواند از راه‌های گوناگون دست به تحلیل محتوا بزند و شرایط مناسب را برای افزایش یادگیری دانش‌آموزان فراهم آورد. موارد در جدول زیر اشاره شده‌اند.

تحلیل یادگیری پذیری محتوا

آیا محتوای کتاب با تفاوت‌های فردی یادگیرندگان کلاس من متناسب است؟

آیا محتوای درس بر محور تلفیقی از انواع سبک‌های یادگیری بنا شده است؟

آیا محتوای درس علائم و نشان‌های راهنمایی کننده برای یادگیری را در خود دارد؟

آیا درس نشانه‌های برانگیزاننده لازم را برای یادگیری دانش‌آموزانم در خود دارد؟

آیا سطح محتوای هر درس به قدری دشواری و پیچیدگی دارد که دانش‌آموزانم با تلاش خود بتوانند از عهده یادگیری آن بیایند؟

آیا متن و تصویرهای محتوای کتاب از سطح خوانایی متناسب با دانش‌آموزانم برخوردار است؟

آیا محتوای هر کتاب از قاعده «ایجاد انگیزه، ارائه دانش - مهارت - نگرش، تثبیت» تبعیت می‌کند؟

مداخله در محتوای آموزشی، حتی در سیستم‌های متمرکز آموزشی و پرورشی، از جمله مسئولیت‌های معلم به مثابه راهبر آموزشی است